

STANDARDUL EUROPEAN DE AVUT ÎN VEDERE ÎN CAUZELE PRIVIND STABILIREA DREPTURILOR PARENTALE ALE PERSOANELOR CU AFECȚIUNI PSIHICE

*Asist. univ. dr. Georgeta-Bianca SPÎRCHEZ
Facultatea de Drept
Universitatea Transilvania din Brașov*

Abstract

The following study deals with the delicate issue of people with mental disorders (namely with intellectual disabilities) whose parental rights are often restricted, or even denied. The research was based on the European Court of Human Rights case-law, related to this matter, with a special look to the principles deriving from the Cînța decision v. Romania, ruling according to which these cases require a careful examination made by the national authorities, taking into account all the procedural guarantees that involve a high standard of proof.

Keywords: *the right to respect for family life, contact schedule, discrimination, mentally disabled, child protection.*

1. Considerații generale legate de discriminare, bazată pe dizabilitate intelectuală și psihosocială, în chestiuni legate de familie

Un demers complex, deosebit de anevoios, se dovedește a fi procesul de evaluare a capacităților parentale, în condițiile în care este vorba despre părinți cu afecțiuni psihice, respectiv dizabilități psiho-sociale¹. Evaluarea factorilor de risc și de protecție, în privința copilului care are astfel de părinți, trebuie să fie realizată astfel încât să nu se ajungă la o situație discriminatorie bazată pe acele stereotipuri cu privire la incapacitatea acestor părinți de a se îngriji de copiii lor².

Astfel, discriminarea în exercitarea dreptului la respectarea vieții private și de familie se poate manifesta pornind de la afecțiunile medicale ale unuia dintre

¹ Badran Leena, Rimmerman Arie, *Social workers' recommendations regarding child custody of parents with intellectual developmental disabilities or mental illness*, International Journal of Social Welfare, 2022, pp. 1-13. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12536>.

² Andrea Broderick, *Cînța v. Romania (EHRM, nr. 3891/19) – Maintaining Family Ties: DisabilityBased Discrimination at the Strasbourg Court*, disponibil [Online] la adresa web: https://www.pfr-updates.nl/commentaar/209371?skip_boomportal_auth=1 (accesată ultima data la 03.08.2022).

părinți, atunci când autoritățile eșuează să examineze, în mod corespunzător, impactul pe care boala psihică a părintelui îl poate avea asupra siguranței copilului³.

În acest context, prezentul studiu se axează pe reperatele jurisprudențiale oferite de Curtea europeană a drepturilor omului, în *cauza Cînța împotriva României*⁴, pornind, desigur, de la elementele de natură teoretică legate de protecția juridică împotriva discriminării în astfel de cazuri delicate.

În sistemul drepturilor omului, protecția împotriva discriminării a devenit mai largă odată cu adoptarea Protocolului nr. 12 la Convenția europeană a drepturilor omului care a introdus o clauză generală de nediscriminare⁵, ce prevede, la art. 1, următoarele: „1. Exercițarea oricărui drept prevăzut de lege trebuie să fie asigurată fără nicio discriminare bazată, în special, pe sex, pe rasă, culoare, limbă, religie, opinii politice sau orice alte opinii, origine națională sau socială, apartenența la o minoritate națională, avere, naștere sau oricare altă situație. 2. Nimeni nu va fi discriminat de o autoritate publică pe baza oricăruia dintre motivele menționate în paragraful 1”.

Deși conceptul de discriminare nu este definit ca atare de aceste documente internaționale, rezultă dintr-o jurisprudență constantă a Curții europene a drepturilor omului că, pentru a se ajunge la concluzia unei discriminări, se va cerceta dacă există un tratament diferențiat aplicat unor persoane aflate în situații similare sau comparabile, iar în cazul unui răspuns afirmativ se va verifica, în continuare, dacă această diferențiere este justificată în mod obiectiv, adică, în special dacă urmărește un scop legitim și dacă există un raport rezonabil de proporționalitate între măsurile adoptate și scopul urmărit⁶.

Mai reținem că garanția oferită de art. 14 al Convenției europene a drepturilor omului nu are o existență independentă, ci, în practică, Curtea analizează acest text de protecție împreună cu o altă dispoziție materială a Convenției. În cazurile obiect al studiului nostru, va fi vorba despre o coroborare a art. 14 cu art. 8 ale Convenției europene.

Suplimentar, la nivelul documentelor internaționale cu incidență în această materie, mai trebuie avută în vedere Convenția Națiunilor Unite privind drepturile

³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind art. 14 din Convenția europeană a drepturilor omului și art. 1 din Protocolul nr. 12 la Convenție. Interzicerea discriminării*, disponibil [Online] la adresa web: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/11/Guide-Art-14_Art-1-P12_-31_08_2021_RO.pdf, (accesată ultima data la 03.08.2022).

⁴ CEDO, *Cauza Cînța v. România*, (Cererea nr. 3891/19), Hotărârea din 18 februarie 2020, definitivă la 18 iunie 2020, ECLI:CE:ECHR:2020:0218JUD000389119, consultată prin intermediul www.hudoc.echr.coe.int.

⁵ Dezideriu Gergely, *Jurisprudența recentă a Curții Europene a Drepturilor Omului privind încălcarea articolului 14 din Convenție și stadiul cauzelor împotriva României*, în *Noua Revistă de Drepturile Omului* nr. 2/2021, pp.7-8.

⁶ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind art. 14 din Convenția europeană a drepturilor omului și art. 1 din Protocolul nr. 12 la Convenție. Interzicerea discriminării*, p. 17.

persoanelor cu dizabilități⁷, al cărei scop este de „a promova, proteja și asigura exercitarea deplină și în condiții de egalitate a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități și de a promova respectul pentru demnitatea lor intrinsecă” (art. 1 par. 1).

În înțelesul acestei Convenții (art. 1 par. 2), persoanele cu dizabilități includ „acele persoane care au deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreuna participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți”. Art. 2 ne oferă și o interpretare oficială a ce se înțelege prin discriminare pe criterii de dizabilitate, anume: „orice diferențiere, excludere sau restricție pe criterii de dizabilitate, care are ca scop ori efect diminuarea sau prejudicierea recunoașterii, beneficiului ori exercitării, în condiții de egalitate cu ceilalți, a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în domeniul politic, economic, social, cultural, civil sau în orice alt domeniu. Termenul include toate formele de discriminare, inclusiv refuzul de a asigura o adaptare rezonabilă”.

Relevante a fi citate, în acest cadru al analizei, sunt și dispozițiile art. 22, care se referă la respectarea dreptului la viață privată, respectiv art. 23, care are denumirea marginală „Respectul pentru cămin și familie”. Astfel, art. 22 prevede că „nicio persoană cu dizabilități, indiferent de locul sau de tipul de reședință, nu va fi supusă intruziunii arbitrare sau nelegale în viața personală, în familia, căminul ori corespondența sa sau în alte tipuri de comunicare ori atacurilor ilegale la onoarea și reputația sa. Persoanele cu dizabilități au dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea intruziuni sau atacuri”. Totodată, pentru îndeplinirea obligațiilor ce le revin, statele semnatare „vor lua măsuri eficiente și adecvate pentru a elimina discriminarea împotriva persoanelor cu dizabilități în toate chestiunile referitoare la căsătorie, familie, statutul de părinte și relațiile interpersonale, în condiții de egalitate cu ceilalți” [art. 23 alin. (1)] și „vor acorda asistență adecvată persoanelor cu dizabilități în îndeplinirea responsabilităților care le revin în creșterea copiilor lor” [art. 23 alin. (2) teza finală].

Realizând o interpretare a prevederilor Convenției europene a drepturilor omului, Curtea de la Strasbourg ia în considerare existența eventuală a unui consens între statele europene, în baza valorilor comune susceptibile să apară în practica lor sub influența principiilor dreptului internațional⁸. În materia supusă analizei noastre, Curtea europeană consideră⁹ că există un consens european și

⁷ Adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006, ratificată de România prin Legea nr. 221/2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 792 din 26 noiembrie 2010, cu modificările ulterioare.

⁸ CEDO, *Cauza Opuz v. Turcia* (Cererea nr. 33401/02), Hotărârea din 9 iunie 2009, definitivă la 9 septembrie 2009, ECLI:CE:ECHR:2009:0609JUD003340102, par. 164 consultată prin intermediul www.hudoc.echr.coe.int.

⁹ CEDO, *Cauza Glor v. Elveția* (Cererea nr. 13444/04), Hotărârea din 30 aprilie 2009, definitivă la 6 noiembrie 2009, ECLI:CE:ECHR:2009:0430JUD001344404, par. 53, consultată prin intermediul www.hudoc.echr.coe.int.

chiar mondial cu privire la necesitatea de a proteja persoanele cu dizabilități împotriva tratamentelor discriminatorii, aceasta și în raport de Recomandarea 1592 (2003) privind incluziunea socială deplină a persoanelor cu dizabilități, adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei la 29 ianuarie 2003.

La nivel de principii generale, de avut în vedere, ori de câte ori se produce o ingerință în dreptul la respectarea vieții de familie a acestor categorii vulnerabile de persoane, mai menționăm și faptul că autoritățile naționale beneficiază de o marjă de apreciere considerabil redusă, atunci când stabilesc un tratament diferențiat pentru persoanele cu astfel de dizabilități¹⁰ și că restrângerea drepturilor persoanelor cu dizabilități trebuie să fie supusă unui control strict¹¹.

Acest standard de control strict a fost dezvoltat, mai recent, de CEDO, în *Cauza Cînța împotriva României*, atunci când a fost abordată problema sensibilă a restrângerii drepturilor părintești la un părinte suferind de o boală psihică.

2. Stabilirea unui program restrâns de vizitare a copilului de către părintele având o dizabilitate mentală. Lipsa motivelor temeinice pentru a înlătura prezumția de discriminare

Cauza Cînța împotriva României își are originea în hotărâri naționale pronunțate în primă instanță și în controlul judiciar, prin care s-a decis restricționarea contactului dintre tată și fiica sa, în sensul că i s-a permis acestuia să o vadă de două ori pe săptămână, într-un loc public și în prezența mamei copilului, fosta sa soție.

De menționat că cei doi părinți ai minorei s-au cunoscut în timp ce erau amândoi pacienți ai unui spital de psihiatrie, s-au căsătorit, iar din mariajul lor a rezultat fiica cuplului. La data despărțirii lor, tatăl nu mai lucra și primea o pensie de invaliditate, în timp ce mama nu mai figura ca suferind de vreo afecțiune psihică, era angajată, fiind cadru didactic. Până la pronunțarea divorțului lor, tatăl a solicitat, pe calea ordonanței președințiale, ca instanța să îi stabilească un program de vizitare a fiicei. Mama s-a opus cererii astfel formulate de fostul său partener, motivând că a părăsit locuința familiei, alături de copil, pentru că tatăl suferea de schizofrenie paranoidă și că o agresase fizic și psihologic, uneori chiar în prezența fiicei lor.

La nivel probator, pe lângă actele medicale depuse la dosarul cauzei, au fost audiate bunicile maternă și paternă, precum și mătușa maternă a fiicei, instanța reținând din mărturia fostei soacre că domnul este cel care a fost agresiv fizic și psihic, în raport de soția sa. Spitalul de Psihiatrie, în evidențele căruia a figurat

¹⁰ CEDO, *Cauza Glor v. Elveția*, supracit., par. 84.

¹¹ CEDO, *Cauza Alajos Kiss v. Ungaria* (Cererea nr. 38832/06), Hotărârea din 20 mai 2010, definitivă la 20 august 2010, ECLI:CE:ECHR:2010:0520JUD003883206, par. 44, consultată prin intermediul www.hudoc.echr.coe.int.

domnul Cînța, a trimis instanței o informare din care rezulta că, în ultimii doi ani, acesta și-a luat medicația prescrisă și „nu a suferit niciun episod de decompensare psihiatrică cauzată de afecțiunea sa”.

De altfel, deși autorităților naționale le este recunoscut dreptul procedural de a aprecia asupra necesității de a administra anumite probe¹², Curtea arată că, în lipsa unor rapoarte recente de expertiză, tatălui i-a fost limitată „în mod substanțial evaluarea factuală a aptitudinilor lui de îngrijire, a vulnerabilității și a stării lui mintale la momentul faptelor”¹³.

În cauză a fost întocmit și un raport de către Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului, ale cărei concluzii le redăm și noi aici întocmai cum au fost reținute în hotărârea Curții europene: „În urma evaluării efectuate, se concluzionează că părinții sunt separați și tensiunile dintre ei fac orice comunicare civilizată cu scopul de a trata corect situația copilului imposibilă. Copilul este sănătos și bine îngrijit de către mamă și bunica maternă. Copilul are 4 ani și a dezvoltat atașament față de toți adulții din viața lui (părinți, bunici). [Reclamantul] consideră că poate oferi copilului condiții mai bune de locuit și multă dragoste și afecțiune și, pentru aceste motive, solicită ca reședința copilului să fie stabilită la el. În opinia lui [X], tatăl nu oferă siguranță psiho-emoțională pentru copil, pentru că nu își recunoaște afecțiunea și nu își ia medicația. Părinții au fost sfătuiți să pună interesul superior al copilului mai presus de furia și mândria lor și li s-a adus la cunoștință importanța faptului de a oferi copilului confort psiho-emoțional pentru a permite dezvoltarea armonioasă a personalității lui. În lumina constatărilor anterioare, i se cere instanței să hotărască ținând seama de interesul superior al copilului”.

Se cuvine a mai indica și faptul că a fost ascultat chiar și copilul¹⁴, în camera de consiliu, care a comunicat instanței că ea și mama ei s-au mutat la bunica pentru că tatăl țipa la mama ei și uneori la ea.

În acest cadru al examinării, Curtea europeană a reiterat ideea potrivit căreia „dacă o restrângere a unor drepturi fundamentale se aplică cuiva care aparține unui grup deosebit de vulnerabil din societate care a suferit o discriminare considerabilă în trecut, precum persoanele cu dizabilitate mentală, atunci marja de

¹² În procedura sumară a ordonanței președințiale poate fi explicată decizia instanței de a nu dispune efectuarea unei expertize, prin prisma specificului acestei proceduri speciale, care se judecă de urgență. Relativ la acest aspect, Curtea europeană notează însă că promptitudinea unei proceduri nu ar trebui să prevaleze, în detrimentul luării în considerare a tuturor probelor relevante în cauză (par. 56), căci, în caz contrar, se poate socoti că procedura s-a derulat fără garanțiile „proporționale cu gravitatea ingerinței și importanța intereselor în cauză” (par. 57).

¹³ CEDO, Hotărârea în *Cauza Cînța v. România*, par. 51.

¹⁴ Potrivit art. 264 alin. (1) C. civ. român: „În procedurile administrative sau judiciare care îl privesc, ascultarea copilului care a împlinit vârsta de 10 ani este obligatorie. Cu toate acestea, poate fi ascultat și copilul care nu a împlinit vârsta de 10 ani, dacă autoritatea competentă consideră că acest lucru este necesar pentru soluționarea cauzei”.

apreciere a statului este substanțial îngustată și trebuie să existe motive foarte solide pentru restrângerile respective”¹⁵.

De asemenea, a subliniat, și de această dată, că nu își propune ca prin evaluarea pe care o va face să se substituie autorităților naționale, dar că este necesar să se asigure că „procesul decizional care a condus la adoptarea de către instanțele naționale a măsurilor contestate a fost echitabil și a permis celor implicați să își susțină pe deplin cauza și că a fost protejat interesul superior al copilului”¹⁶.

Reflectând asupra echilibrării juste a intereselor din prezenta cauză, Curtea a arătat că în astfel de cazuri nu se pretează o aplicare strictă a principiului „*affirmanti incumbit probatio*”, ci, dimpotrivă, se impune o inversare a sarcinii probei, aceasta fiind transferată în sarcina Statului pârât, care trebuie să argumenteze înlăturarea prezumției de discriminare, adică trebuie să justifice, în mod convingător, că diferența de tratament aplicată unui astfel de părinte, comparativ cu alți părinți, nu este discriminatorie întrucât afecțiunea sa psihică îi afectează, într-adevăr, acestuia aptitudinea de a avea grijă de copilul său¹⁷.

Având în vedere toate aceste circumstanțe particulare ale cauzei, instanța europeană a aplicat testul proporționalității, reținând că ingerința în drepturile reclamantului a urmărit un scop legitim (asigurarea interesului superior al copilului). Cu toate acestea, Curtea a remarcat că, din considerentele instanțelor, ce s-au pronunțat în această cauză, lipsesc elemente care să explice cum anume au stabilit acestea, în concret, acest interes superior al copilului¹⁸. Această constatare se susține cu atât mai mult cu cât s-a stabilit ca programul de vizitare a minorei să se desfășoare în prezența mamei, în ciuda tensiunilor acutizate între cei doi părinți, tensiuni care nu ar fi în beneficiul copilului.

Criticabil, în optica Curții, este și faptul că lipsește, din raționamentul instanțelor interne, luarea în considerare a unui mijloc alternativ de derulare a contactului tată-fiică, cum ar fi vizitele supravegheate de autoritatea privind protecția copilului¹⁹. În plus, Curtea a subliniat că „persoanele cu tulburări psihice trebuie să primească asistență corespunzătoare de la stat pentru îndeplinirea responsabilităților lor legate de creșterea copiilor”²⁰.

Apoi, mare parte din raționamentul Curții se centrează pe răspunsul la întrebarea dacă măsura adoptată de instanțele interne a fost „necesară într-o societate democratică”, adică dacă motivele pe care și-au fundamentat soluțiile instanțele românești sunt relevante și suficiente, în lumina art.8 alin.2 din Convenția europeană a drepturilor omului²¹.

¹⁵ CEDO, Hotărârea în *Cauza Cînta v. România*, par. 41.

¹⁶ *Ibidem*, par. 42.

¹⁷ *Ibidem*, par. 79.

¹⁸ *Ibidem*, par. 52.

¹⁹ *Ibidem*, par. 55.

²⁰ *Ibidem*, par. 76.

²¹ Art. 8 alin. (2) al Convenției europene are următoarea redactare: „Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege

Relativ la condiționarea ca măsura adoptată să fie necesară într-o societate democratică, Curtea a constatat că „nu s-a prezentat nicio probă care să susțină teza că reclamantul era incapabil să aibă grijă de fiica lui”²². A mai arătat că autoritatea pentru protecția copilului, care i-a intervievat pe ambii părinți, nu a făcut astfel de susțineri în raportul său, ci doar a recomandat ca instanța să ia în considerare interesul superior al copilului.

Astfel, eventuala incapacitate a tatălui de a avea grijă de copilul său a fost insuficient explorată de instanțele naționale, Curtea ajungând la concluzia că nu există, în hotărârile judecătorești din această cauză, niciun element obiectiv care să justifice susținerea că tulburarea psihică a tatălui poate reprezenta o amenințare pentru copilul său²³. Pe cale de consecință, a reținut o încălcare art. 8 coroborat cu art.14 al Convenției²⁴.

3. Comentarii finale și recomandări

După cum just s-a concluzionat în doctrină²⁵, ceea ce se cuvine a fi analizat, mai cu seamă, în astfel de cazuri delicate, nu este, în sine, existența unei dizabilități psihice a unuia dintre părinți, ci gradul în care respectiva dizabilitate afectează exercitarea autorității părintești.

Această concluzie se impune în raport cu eforturile comunității internaționale de a asigura persoanelor cu dizabilități, inclusiv de ordin mental, o protecție cât mai bună și mai coerentă, față de schimbarea de paradigmă în politicile publice din această materie. În *cauza Cînța împotriva României*, Curtea europeană a luat în considerare toate recomandările internaționale, punând accentul pe adoptarea, de către Statele Membre, a unor măsuri pozitive în asistarea persoanelor cu dizabilități, pentru a le permite, în mod real, să mențină legăturile personale cu membri familiilor lor²⁶.

și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora”.

²² *Cauza Cînța v. România*, par. 46.

²³ *Cauza Cînța v. România*, par. 48.

²⁴ Curtea a hotărât, în unanimitate, că a fost încălcat art. 8 al Convenției și a hotărât, cu majoritate de voturi că a fost încălcat art. 14 coroborat cu art. 8 al Convenției. Opinia separată a judecătorilor Mourouviktröm și Ravarani a fost redactată, astfel: „Întrucât pe baza informațiilor factuale disponibile furnizate în hotărâre nu am putut discerne suficiente elemente pentru a concluziona că a existat o discriminare, ne-am simțit obligați să votăm împotriva constatării unei încălcări a art. 14 coroborat cu art. 8”.

²⁵ Maria Beatrice Berna, *Curtea europeană a drepturilor omului: repere teoretice și analiză jurisprudențială*, Editura Institutului Român pentru Drepturile Omului, 2020, pp. 253-254.

²⁶ Andrea Broderick, *op. cit.*, disponibil [Online] la adresa web precit.

Apreciem că Raportul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția a Copilului, întocmit în *cauza Cînta*, a fost unul extrem de sumar, ceea ce indică nevoia unei specializări a celor ce efectuează astfel de evaluări, proces care presupune cunoașterea condițiilor speciale ale părinților cu atari dizabilități. Utilizarea unor instrumente standardizate, în practica acestora, ar mai putea reduce din subiectivismul inerent și ar avea un impact favorabil asupra capacității lor profesionale de a înainta concluzii pertinente. Pot fi folosite, desigur, o serie de modele de bune practici dezvoltate în alte țări care acordă o atenție specială tuturor elementelor de analiză ce se însumează capacității parentale²⁷, anume componentei care vizează îngrijirea de bază a copilului, celei legate de îndrumarea acestuia, respectiv a celor ce țin de disponibilitate emoțională și de siguranță a copilului.

²⁷ A se vedea, în acest sens, Jerry Norlin, Eva Randell, *Social workers' perceptions of assessing the parental capacity of parents with intellectual disabilities in child protection investigations*, *Journal of Intellectual Disabilities* 2022, Vol. 0(0) 1-18, DOI: 10.1177/17446295221113717, p. 3 și urm.